

Kindertaal IV

Renkema, J.

Published in:

Onze taal: Maandblad van het Genootschap Onze Taal

Publication date:

1984

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Renkema, J. (1984). Kindertaal IV. *Onze taal: Maandblad van het Genootschap Onze Taal*, 53(6), 106-107.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright, please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Kindertaal IV

J. Renkema

Mede op instigatie van drie aankomende taalgebruikertjes in de zeer directe omgeving van deze taalliefhebber, is in de afgelopen jaargangen drie maal een bijdrage verschenen over de manier waarop kinderen taal leren. In het december-nummer van 1982 is iets verteld over de taalontwikkeling in het eerste levensjaar. Een kind praat dan nog niet echt, maar produceert allerlei brabbelklanken. En geleidelijk aan uit het alleen maar die klanken en intonatiepatronen die het in zijn omgeving hoort, het zogenaamde 'sociaal brabbelen'. Dan, komen plotseling de eerste woordjes, meestal omstreeks de eerste verjaardag. In het februari/maart-nummer van 1983 verscheen een bijdrage over de woordenschat op de leeftijd van 15 maanden en over de verschillen tussen drie kinderen uit één gezin. Kinderen zitten op die leeftijd meestal in de fase van de éénwoordzin. In het september-nummer van 1983 is informatie gegeven over de fase van de tweewoordzin. Deze fase begint meestal bij ongeveer 18 maanden. Dan horen we uitingen als 'wilnie' voor 'ik wil niet naar bed'. Omstreeks het tweede levensjaar beginnen kinderen ook de moeilijke klanken te leren (voor het Nederlands zijn dat de l en de r). Verder blijken jonge taalgebruikers bijzonder gevoelig te zijn voor intonatie. Inmiddels zijn onze taalveranciertjes weer een jaar ouder en ligt er een taalschat opgeslagen in notitieboekjes en op cassettebandjes. Uiteraard kan hier niet alles worden vermeld. In deze serie over kindertaal zal een selectie worden gemaakt. Wellicht worden ouders en grootouders door deze keuze gestimuleerd tot observatie van het zo wonderlijke verschijnsel kindertaalontwikkeling.

Literatuur

Voor de liefhebbers vermeld ik hier eerst wat literatuur. Vorig jaar verscheen van de hand van dr. L. Beheydt *Kindertaalonderzoek: een methodologisch handboek*. Het is uitgegeven bij

uitgeverij Cabay in Louvain-La-Neuve. Dit boek geeft een overzicht van de zeer verschillende aspecten van kindertaalonderzoek en bevat ook nuttige tips voor degenen die zelf kindertaal willen onderzoeken. Van iets oudere datum is de eveneens Vlaamse studie van dr. A.M. Schaerlakens, *De taalontwikkeling van het kind* (Groningen, Wolters-Noordhoff 1977). In deze studie wordt heel leesbaar de ontwikkeling tot het vijfde levensjaar beschreven aan de hand van veel voorbeelden. In 1979 verscheen als Aulapocket 659 een vertaling van 'Language and Maturation' van Paula Menyuk onder de titel *Kind en taalontwikkeling* (Utrecht/Antwerpen: Het Spectrum). In dit boek staat een apart hoofdstuk over de lagere-schooltijd. Bovendien wordt er ook aandacht besteed aan de taalontwikkeling na de adolescentie. Een heel ander karakter heeft het boek van Corn. Verhoeven: *Een vogeltje in mijn buik; de taal van Nena* (Baarn: Ambo 1976). Dit boek bevat een jaar dagboeknotities over het taalgebruik van dochtertje Neeltje tot de leeftijd van tweeënehalf jaar. Uiteraard bestaat er ook veel buitenlandse literatuur. Een aardige inleiding is *Early Language* van P.A. de Villiers en J.G. de Villiers (Fontana Open Books, Glasgow 1979). Inzicht in de ontwikkeling van communicatieve functies geeft Th. E. Weeks in *Born to Talk* (Rowley; Massachusetts 1979).

Van twee- naar meerwoordzin

De laatste aflevering in deze serie ging over de tweewoordzin. De fase daarna wordt in de literatuur aangeduid als de fase van de meerwoordzin. Wanneer een kind eenmaal begint te praten in zinnen van meer dan twee woorden, dan volgen er vrij snel zinnen van vier en meer woorden. De ontwikkeling gaat dus, simpel uitgedrukt, van één via twee naar veel. De fase van de meerwoordzin begint meestal omstreeks het tweede levensjaar en loopt door tot ongeveer het derde levensjaar. Er kunnen tegen die tijd al zinnen geproduceerd worden van acht woor-

den. De woordenschat stijgt in deze fase van ongeveer vierhonderd naar negenhonderd woorden.

Bij onze jongste kon ik de overgang van tweewoordzin naar driewoordzin vrij nauwkeurig vaststellen. Enkele dagen voor zijn tweede verjaardag zei hij plotseling:

1. moete kijke papa!

Voor die tijd zei hij wel: 'Moete kijke!' of kortweg 'papa' als hij wilde dat ik iets moest zien, maar op een bepaald moment werden deze uitingen bijna onmerkbaar aan elkaar verbonden. Ook vóór deze fase kwamen deze drie woorden achter elkaar voor, maar dan kwam 'papa' erachter als tweede zin, in die situatie waarin ik niet snel genoeg kwam kijken: 'Moete kijke!' - 'papa!'. Maar plotseling werden deze woorden in één zinsintonatie geuit.

In de literatuur wordt vermeld dat er in deze fase alleen sprake is van eenvoudige, niet-samengestelde zinnen. U zult begrijpen dat ik aan het eind van deze fase aandachtig heb geluisterd naar de langere zinnen, om na te gaan wanneer de eerste samengestelde zinnen zich aandienen. En inderdaad, tegen haar derde verjaardag uitte onze oudste dochter zich aldus:

2. Hij was een keer kapot en toen maak jij hem.

Vrij snel na deze nevenschikking kwamen ook de eerste onderschikkingen:

3. Ik dacht dat jij niet een mandarijntje had.

4. Jij hebt het helemaal donker gemaakt omdat (bedoeld is: zodat) ik de pop niet kan zien.

De laatste zin van dertien woorden was de langste zin die ik in deze tijd kon noteren. Uiteraard moet een kind in deze fase nog veel leren, zoals juist gebruik van tijden (2) en voegwoorden (4) en de regels voor 'geen' (3). Met deze verschijnselen blijven trouwens ook volwassen taalgebruikers moeite houden.

Na deze meerwoordzinfase volgt er een nog langere periode tot het vijfde jaar waarin niet alleen de woordenschat wordt uitgebreid en de zinnen langer worden, maar waarin ook de grammati-

caregels worden aangeleerd. Hierover een volgende keer meer.

Poëtisch taalgebruik?

In deze aflevering wil ik alvast op enkele verschijnselen wijzen die vanuit een andere invalshoek ook nog in latere afleveringen aan de orde zullen komen. Ter illustratie enkele meerwoordzinnen.

5. Kun jij dat breien? (Dochtertje komt met een gescheurde jurk bij mama.)
6. Ik vind de muziek vies (Ik vind die muziek niet leuk.)
7. In het bos kwamen we een zandbak tegen.

Een kind in deze fase moet oneindig veel betekenis-nuanceringen leren. Wij zijn er ons eigenlijk niet van bewust dat de woordkeus voor het begrip 'vervoeren' of 'zich verplaatsen' afhankelijk is van het 'medium' waarin het vervoer plaatsvindt: te land (rijden); ter zee (varen); in de lucht (vliegen). Een kind moet deze en nog fijnere nuanceringen leren en gaat daar ook als adolescent mee door. Bij voorbeeld in stijloefeningen over het onderscheid tussen 'brutaal-vrijmoedig-vrijpostig' of 'brosbroos-fragiel'.

Een gescheurde jurk kun je niet 'breien', maar het duurt vrij lang voor alle naaidoos-activiteiten zijn onderscheiden in borduren, naaien, breien, herstellen, verstellen enz. Er is niets op tegen om muziek 'vies' te vinden, maar wij gebruiken nu eenmaal geen smaaktermen voor muziek. Woorden die te maken hebben met het smaakzintuig worden niet gebruikt voor het gehoorzintuig. Nee? In poëzie gebeurt dat wel. Daar heet dat synesthesie: het weergeven van zintuigelijke indrukken met behulp van termen die bij een ander zintuig behoren. Bij voorbeeld in de uitdrukking 'schreeuwende (gehoor) of warme (gevoel) kleuren (gezicht)'. Hanteert een nog geen driejarig kind dan al een stijlfiguur waarvoor de Tachtigers zich niet hebben geschaamd? Ja zeker. Kinderen zijn kleine poëten, zoals volwassenen die prozaïsch spreken over een bittere (smaak) klacht (gehoor). Maar al te vaak worden vernieuwende kindertaal-zinswendingen als sub-standaard ter zijde geschoven. Vernieuwing in taal is echter kinderwerk. 'Zing jij nog eens scheel?' vraagt ons driejarig zontje die mijn kopstem zo grappig vond. Uiteraard kunnen we het kind vriende-

lijk voorhouden dat je een zandbak niet kunt tegenkomen, dat tegenkomen niet voor zaken geldt maar voor personen. Zo'n driejarig kind heeft nog geen literaire kunst gelezen, maar als het in volwassentaal zou spreken, dan zou het vermanend de vinger opsteken en meedelen dat het hier een personificatie betreft.

Kinderlogica

Wij denken vaak dat kinderen op deze leeftijd niet logisch kunnen denken. Wanneer papa zogenaamd op een kinderstoeltje wil gaan zitten en het kind roept:

8. Ha, ha, het stoeltje is te groot voor papa,

dan zeggen wij: hoe onlogisch. Het is toch net andersom. Maar op andere terreinen verbaliseert een kind heel logisch. Wij hebben het over het *aansteken* en *uitblazen* van een kaars, maar het kind vraagt gewoon:

9. Heb jij de kaars uitgestoken? Het 'te groot' in zin 8 heeft overigens te maken met een eigenaardig verschijnsel dat juist op deze leeftijd, tussen twee en drie jaar, voorkomt. Bij tegengestelde woordparen (groot-klein, op-onder) kiest een kind vaak precies het verkeerde woord. In zin 8 was waarschijnlijk 'klein' bedoeld. Je krijgt in een situatie waarin een kind op schoot wil dan formuleringen als:

10. Mag ik af de schoot?

Deze wijze van taalhantering kan soms lijken op een pesterijtje van een vervelende peuter die zegt dat het hele kleine lego-stukje onder het bed ligt, en dan 'zogenaamd' verbaasd reageert wanneer je met veel moeite onder het zeer lage bedje bent gaan kijken. Maar kindertaalstudies wijzen erop dat we hier niet van kwade wil mogen uitgaan.

Grammaticaregels

Tot slot nog twee voorbeelden van zinsbouwverschijnselen.

11. Ik zal jou luisteren. (Bedoeld is: ik zal naar jou luisteren.)
12. Ik ruik hem stinken. (Er wordt aan de pop geroken die in lange tijd niet gewassen is.)

Wij zijn gewend aan het volgende onderscheid: 'Feike speelt op het orgel' en 'Feike bespeelt het orgel'. In het laatste geval is er sprake van een lijdend voorwerp; in het eerste geval spreken we van een vaste voorzetselverbinding. Deze twee constructies geven in deze

twee voorbeelden een subtiel betekenisverschil, maar vaak is het onderscheid niet duidelijk. Vergelijk 'Hij (be)speelt (op) de fluit'. En tegenwoordig horen we ook veel meer 'Hij kiest voor X' in plaats van 'Hij kiest X', zonder duidelijk betekenisverschil. Een kind op deze leeftijd kent het onderscheid nog niet tussen werkwoorden die wél en werkwoorden die géén lijdend voorwerp bij zich kunnen hebben. Het kind past in deze fase heel algemene regels toe die pas verfijnd of gedifferentieerd worden in wat de differentiatiefase wordt genoemd (2½ à 3 tot 5 jaar). Een heel aardig voorbeeld in dit verband is zin 12 'Ik ruik hem stinken'. Deze zin kun je in volwassentaal niet zeggen. Toch bevat deze zin een constructie die veel wordt gehanteerd. Wij kunnen zeggen:

- 13a. Ik zie dat de zon ondergaat.

- 13b. Ik zie de zon ondergaan.

De dat-zin uit 13a wordt een beknopte bijzin in 13b, waarbij het onderwerp uit de bijzin (de zon) tegelijkertijd dient als lijdend voorwerp in de hoofdzin. Voor de lezers die Latijn kennen, dit is de bekende accusativus-cum-infinitivo-constructie. Nu zou men verwachten dat dit bij elke lijdende voorwerpszin kan. Toch is dit niet het geval.

- 14a. Jan hoopt dat Piet komt.

- 14b. Jan hoopt Piet komen.

In 14b zijn precies dezelfde veranderingen aangebracht als in 13b ten opzichte van 13a, maar toch is 14b geen Nederlands. Bij nadere beschouwing blijkt die variatie in 13 alleen bij een bepaald type werkwoorden op te treden. Het betreft hier vooral werkwoorden die een zintuigelijke gewaarwording uitdrukken.

15. Ik hoor Piet komen.

16. Ik voelde Piet achter me aankomen.

Bij 'horen', 'zien' en 'voelen' gaat het, maar 'ruiken' is een uitzondering. Kinderen echter storen zich niet aan uitzonderingen. Zij kunnen iemand ruiken stinken. Of zeggen volwassenen ook nog 'Ik ruik de aardappels aanbranden'? Het blijft een groot raadsel hoe kinderen erin slagen deze en andere grammaticale regels in zo korte tijd te leren.